

Тетяна Ніколасенко,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії права та кримінально-
процесуальної діяльності

Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0002-4587-2561

Станіслав Соляр,

магістрант

Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ORCID: 0000-0001-6121-7340

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2021-41-13>

УДК 343.378

Гене́за відповіда́льності за контрабанду від витоків до початку ХХ століття

З інтенсифікацією євроінтеграційних процесів, створенням надійних механізмів для забезпечення безпеки держави, підвищення її авторитету як надійного потенційного партнера у зовнішньоекономічній діяльності однією зі стратегічних цілей України є необхідність підвищення ефективності здійснення контролю за переміщенням товарів через митний кордон України, недопущення поширення предметів, що становлять загрози для суспільства, а також виведення на новий рівень міжнародну співпрацю у протидії з контрабандою. У сучасних умовах, на жаль, контрабанда не лише не зменшує обертів,

але й набуває нових форм та характер поширення. Останнім часом, зокрема, збільшується кількість незаконного переміщення товарів різного роду, таких як: дорогоцінні метали, каміння, культурні цінності, промислова сировина тощо. У зв'язку з цим вченими, науковцями та практиками неодноразово порушувалися питання щодо посилення відповідальності за контрабанду з розширенням предмета його унормування як кримінально караного, вжиття більш ефективних заходів щодо реального притягнення винних до відповідальності. Від товарної контрабанди держава зазнає чималих збитків.

Така ситуація окреслює актуальність вибраної теми. Проте для з'ясування цього доцільно дослідити досвід попередніх часів, виокремити позитивний результат та зробити висновки для сьогодення.

У зв'язку з цим **метою дослідження** є аналіз відповідальності за контрабанду крізь призму заходів правового регулювання її протидії в аспекті історичного досвіду диференціації як кримінального та митного правопорушення.

Проблеми відповідальності за контрабанду досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, серед яких – Л.В. Багрій-Шахматов, О.П. Горох, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, Ю.Б. Курилюк, П.С. Матишевський, П.П. Михайленко, А.А. Музика, О.В. Навроцький, О.М. Омельчук, О.В. Процюк, А.В. Савченко, Г.О. Усатий, М.І. Хавронюк, В.І. Шакурн та ін. Безпосередньо питання генези розглядали В.М. Бойко, В.М. Володько, С.В. Капітанець, Ю.Г. Кисловський, В.І. Коротун, А.А. Музика, Г.О. Усатий, О.І. Чистяков та ін. Беззаперечно констатуючи вагомий внесок указаних учених у розвиток чинного законодавства щодо протидії контрабанді, водночас залишаються питання щодо можливості акумулювання позитивного досвіду минулих років, який вивірений часом і може бути інтегрований у сучасні умови.

Виникнення контрабанди як суспільно небезпечного явища прослідковується ще з найдавніших часів, часів перших державотворень. Становлення державності з розвитком економіки, внутрішньої та зовнішньої торгівлі завжди було пов'язане із налагодженням торгово-економічних зв'язків, прагненням торговців (купців) придбати-продати товари. Але перевезення таких товарів зобов'язувало сплачувати певні кошти (мити), проте не всі перевізники бажали цього дотримуватись. Зароджувалось прагнення

порушувати цей порядок. Згадка про так зване «таємне безмитне перевезення товарів через кордон» трапляється ще у стародавніх письмових документах грецьких та римських учених [1, с. 9]. За кілька століть до нашої ери на території сучасної Іспанії було вже відомо про існування митних зборів, які стягувались з торговців за певною ставкою відповідно до виду товару. На початку нашої ери такі митні збори запроваджувались в усіх країнах світу на товари, які ввозились у державу.

В Україні митні збори почали бути відомі за часів Київської Русі. У Руській Правді зустрічається таке поняття, як мито. Мито означало податок за перевезення товарів, перегін худоби через кордони певних територій. Розрізняли так зване «сухе» (за сухопутне переміщення товарів) та «водяне» (за переміщення товарів по воді) мито. Стягнення мита у Київській Русі було державною справою. Нею відав особисто князь. За його винятковим призначенням діяли митники, які збирали данину та здійснювали нагляд за дотриманням правил торгівлі на торгах [2, с. 28–29; 3, с. 675].

Надалі згадка про митні застави та митні тарифи трапляється в договорах Київської Русі з Візантією 911 р. Укладення таких договорів було необхідне для налагодження зовнішньоекономічних зв'язків. Але їх особливістю було те, що укладання залежало від успіхів у військових походах. Якщо у військовому поході була отримана перемога, як наприклад в Олега у 907 р, то Київська Русь отримувала право на безлімітну торгівлю з Візантією. За поразку у 944 р. Київська Русь зазнала чималих утисків щодо зовнішньої торгівлі [2, с. 28–29]. Ця ситуація вплинула і на правове поле, яким керувалися митники у своїй діяльності. Вхідження у зовнішньоекономічні відносини змушували вітчизняних мужів дотримуватись єдиного законодавства, яке діяло тоді у більшості країн світу. Так,

наприклад, Остромським митним статутом 1288 р. унормовувався єдиний порядок зовнішньоекономічної діяльності із купцями з Баварії, Австрії, Польщі та Чехії. З подальшим розвитком митної справи виникло так зване прикордонне мито, яке існувало за часів Литовсько-польської доби [3, с. 675].

Як ми бачимо, перші згадки щодо мита на території тодішньої України вже мали своє місце. На жаль, це стосується і порушників, які тоді намагалися уникнути встановлених правил. Здебільшого ними виявлялися іноземні купці, які, незважаючи на свої величезні прибутки, не гребували контрабандним вивозом товарів, заподіюючи шкоду Україні [1, с. 13]. І така діяльність не була поодиноким чи епізодичною, хоча з боку держави запобігання їй мало епізодичний характер. Так, наприклад, для мінімізації контрабанди коней існувало їх таврування; ведення торгівлі чи перевезення товарів за кордон потребувало наявності грамот, завірених царем тощо. Але єдиного порядку щодо унормування такої діяльності ще не було. З такими порушення боролися також і штрафними санкціями. Так, у разі переміщення товарів поза митним постом (митною хатою (заставою)) задля ухилення від сплати мита порушника (торговця) карали штрафом у подвійному розмірі, а купця – додатковим штрафом, так званою заповіддю. І така ситуація існувала ще не один рік.

Водночас заслугове на увагу практика запобігання контрабанді, яка існувала за часів Богдана Хмельницького. У період існування Гетьманської держави система митної справи та протидія контрабанді мала свою специфіку. Насамперед у цей період діяла власна система митного захисту:

Сплата податків (прикордонного мита) була одним із джерел прибутків держави.

Діяла мережа митних постів на кордонах з державою.

Управлінням митною справою займалася група посадовців (військові кантаржі, військові шафарії, військові підшафарії, писарі, підписарі), які здійснювали митний контроль, стягували митні збори, протидіяли незаконному провозу товарів. Для припинення порушень митних правил при шафарях знаходились козацькі підрозділи. Порушників, які намагалися обходити козацькі митні пости, наздоганяли мобільні загони і конфіскували контрабандний товар. Якщо такі приховували вантаж, то у разі його виявлення митники-шафарі штрафували порушників та конфіскували вантаж (майно) разом із транспортом, на якому вони переміщувалися [3, с. 676].

Особливе значення в протидії контрабанді мав Універсал Богдана Хмельницького від 28 квітня 1654 р. У ньому було представлено диференційовані митні збори з урахуванням категорії товару. Так, Єстафій Стаматієнков, який був призначений головою митної служби, забезпечував митний збір з іноземних купців та його передачу до військової скарбниці «од купцов чужоземскихъ, то ест от грековъ, ормянновъ и турков, Єстафієви Стаматиенкови повинень вибирати и отдавати до скарбу нашого воинского од сорока соболей золотих шистъ, од сорока пупков соболичъ золотых два... маєть екзакцію належную брать людемъ». Крім того, передбачалось і заохочення у боротьбі з контрабандою. Так, митники (дозорці, військові екзактори), які виявляли незаконно перевезений товар, отримували половину від вартості вилученого, решта надходила до «скарбу військового». Полково-сотенна адміністрація зобов'язана була сприяти митникам у такій діяльності, забезпечуючи затримання порушників на кордоні, караючи їх за несплату мита та перевезення контрабанди, «а если кто спротивилис оному дозорци або фактором о повинности звиклой отдавать не похотели,

такових наказуєть полковникомъ, сотникомъ, атаманомъ карать и во всем дозорци нашою помочнимъ быти, иначе не чинячи под строгим каранемъ войсковимъ» [4, с. 142–143]. Заохочувалась також діяльність і інформаторів у протидії контрабанді. У разі позитивного затримання контрабандиста інформатор отримував половину вилученої контрабанди.

Із середини XVII ст. спостерігається активна діяльність з боку держави щодо протидії контрабанді. Починає поступово формуватися законодавча база, де контрабанда отримувала своє унормування як суспільно небезпечне діяння в положеннях кримінального та митного законодавства.

Так, у Новоторговому Статуті 1667 р. контрабандою починають визнаватися порушення, пов'язані як з переміщенням товарів понад встановлену норму, так і переміщенням товарів, заборонених до ввезення чи вивезення. За переміщення надлишкового товару винний карався штрафними санкціями: «а что в вещах товарех объявитца привесков малое число сверх выписей, и с тех лишних товаров имать ха продавца и с покупки и проезжие пошлины сполна по четыре алтына по две деньги с рубля» (ст. 37). У разі переміщення забороненого товару, як наприклад цінні породи хутра, золота, валюти, винний підлягав накладенню штрафних санкцій з конфіскацією товарів: «золотые все и ефимки, которые привезут из-за моря <...> отдавать их у казну великого государя, а имать за них деньги мелкие, за золотой по рублю, а за ефимки любские по полтине...», «а кто утайкой сам повезет, или с кем пошлет золотіе и ефимки, то такие взятъ на великого государя» (ст. 74) [5].

Але з проведенням митної реформи у 1753–1757 рр. на тлі одночасної інкорпорації Гетьманщини до Російської імперії українська державність, на жаль, втратила свою

самостійність щодо власної митної справи та змушена була продовжувати здійснювати її виключно на основі імператорського законодавства та під його контролем. У 1754 р. були скасовані всі установлені гетьманські податки та збори. Подальший розвиток митної справи та протидії контрабанді уже спостерігається в контексті винятково російського законодавства. З 1756 р. в Україні почала діяти винятково митна система Російської імперії. Її функціонування визначалася положеннями Митного Статуту 1755 р. Саме Митний Статут уперше виокремив: 1) способи незаконного переміщення товарів через кордон (як переміщення товарів поза митницею та переміщення товарів через митницю за допомогою служителів); 2) місця вивозу товарів, які визначалися у межах митниці та могли здійснюватися лише по дорогах, які вели до такої митниці; 3) пільги та заборони щодо ввезення та вивезення окремих видів товарів. Так, для прикладу, безмитний ввіз поширювався на шовк-сирець. Товари, які вироблялися на прикордонних територіях Речі Посполитої, також не підлягали митним зборам. У Митному Статуті на кшталт того, як передбачалося ще за часів Гетьманщини, заохочувалась інформаторська діяльність за повідомлення щодо ухилення чи несплату торговцями мита (глава 4). Інформатор за повідомлення отримував частину вартості від майна: від половини до однієї третини, а той, хто приховував, – покарання.

Подальший розвиток унормування відповідальності за незаконне переміщення товарів через кордон спостерігається в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1871 р. (далі – Уложення). Зокрема, в главі VIII «Про порушення статутів митних» зазначеного Уложення було встановлено класифікацію порушень, пов'язаних з перевезенням («провозом») товарів через кордон: поза митним контролем

(ст. 799) чи з приховуванням від митного контролю, в тому числі з підркобою документів (ст.ст. 800, 814 та ін.). Унормовувались способи перевезення товарів через кордон у вигляді ввезення, вивезення чи транзит товарів; перевезення їх сушею, пішим ходом, на худобі, морем, у каретах, повозках, на кораблях тощо (статті 803–807). Передбачались види (групи) товарів, які могли бути предметом незаконного переміщення через кордон: заборонені чи дозволені, але які обкладені митом, іноземні товари; вітчизняні товари, гроші, білети державного казначейства, гральні карти, напої, алкогольні напої, коні тощо. Визначалися особливості відповідальності залежно від виду порушення.

Прикладом диференціації відповідальності є ст. 799 Уложення. У разі ввезення забороненого товару до власника товару чи особи, яка його провозить, зокрема застосовувалась конфіскація такого товару та накладались штрафні санкції у розмірі «равная двойной техъ товаров цене». Якщо товар був обкладений митом, то, окрім конфіскації, до власника товару чи особи, яка його провозить, застосовувався штраф у п'ятикратному розмірі [6, ст. 799]. Обмеження щодо ввозу стосувалося зокрема зброї. Якщо вогнепальна зброя ввозилася з Фінляндії, то вона підлягала конфіскації, а винна особа – сплаті штрафних санкцій у вигляді 10 карбованців за кожну одиницю зброї (ст. 825).

За таємне провезення товару, яке не було обкладене митом, що здійснювалося у межах або поза межами прикордонної смуги, застосовувались або штрафні санкції у розмірі 10% від суми товару (якщо є власник товару), або конфіскація. Остання застосовувалась у разі «когда провозители или хозяева сихъ товаров неизвестны и никто, для получения ихъ въ определенный срокъ не явится, то оные конфискуются» [6, ст. 800].

В Уложенні також передбачалась як контрабандна діяльність приховування або умисне зберігання таємно провезеного майна. За такі дії винна особа підлягала застосуванню штрафних санкцій, що становили подвійний тариф «противъ цены укываемаго» [6, ст. 810].

Унормовувалась і відповідальність за таємне вивезення товару. Але особливістю такої відповідальності була її диференціація залежно від виду товару. Так, якщо товар заборонений до вивезення, то «взысканіемъ буде двойной ихъ цены, сверхъ конфискации товаровъ». Якщо товари дозволені, але обкладені митом «взысканіемъ буде пошлины впятеро, с возвращеніемъ самихъ товаровъ». Якщо товари не були обкладені митом, то «взысканіемъ буде 10% съ цены оныхъ, с возвращеніемъ самихъ товаровъ». Якщо власник або той, хто провозить товар, не виводив, або у разі не внесення оплати за мито, товар підлягає конфіскації [6, ст.ст. 802, 810]. В Уложенні також описувались норми, що посилювали відповідальність за контрабандну діяльність, вчинену групою осіб або озброєною особою. У разі таємного переміщення товару зазначеними особами до них, крім санкцій, визначених у ст. 799 та 801 Уложення, застосовувались ще й додатково «лишение всехъ особуенныхъ имъ правъ и преимуществъ лично и по состоянію присвоенныхъ имъ правъ и преимуществъ и ссылкъ на житье въ губерніи Томскую или Тобольскую, съ заключеніемъ на время отъ одного года до трехъ летъ, или буде они по закону не изъяты отъ наказаній телесныхъ» [6, ст. 812].

У наукових виданнях цього періоду також спостерігається активна діяльність, спрямована на протидію контрабанді. Так, Чезаре Беккарія у своєму трактаті «Злочин і покарання» зазначав, що контрабанда є тим злочином, що спричиняє шкоду державі та нації. Але цей злочин створює сам

закон. Адже у разі збільшення митних зборів зростає і прибуток від контрабанди, а відповідно, і спокуса зайнятися нею. Чим ширша сфера, що охороняється, та вужче коло товарів, дозволених до вільного обігу (продажу), тим контрабанда простіша. Одним із найефективніших засобів боротьби з контрабандою, на думку Беккарія, мала постати справедливість покарання у вигляді: співмірності виду покарання заподіяній шкоді; конфіскації контрабандного товару; зниження рівня митних зборів [7, § XXXIII]. Але відсутність осуду з боку громадськості, потурання контрабанді через люду та необдуману митно-податкова політика лише сприяє збільшенню контрабанди. Будучи переконаним, що контрабанда є злочином, що заподіює чималу шкоду державній казні, Беккарія вважав, що покарання за контрабанду повинно мати майновий характер. Хоча і застосування позбавлення волі не виключав.

У цей період контрабанда певним чином варіювала та зміщувала акценти щодо свого унормування у бік адміністративного (митного) правопорушення чи кримінального правопорушення. Так, зокрема в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1871 р. контрабанда передбачалась як кримінально каране діяння. В Уложенні 1885 р. вона перебувала уже у колі адміністративних правовідносин як митне правопорушення. За таємне переміщення товарів відповідальність регулювалась Митним Статутом [8, с. 24].

На початку ХХ ст. контрабанда здобула більш чітке та унормоване визначення як кримінальне та митне правопорушення.

Так, у Кримінальному Уложенні 1903 р. була проведена диференціація контрабанди як митного та кримінального правопорушення. За участь у шайці, що зорганізувалась для ввезення контрабанди, передбачалось кримінальне покарання у вигляді

направлення до виправного дому строком до трьох років.

У разі таємного провезення чи пронесення незаконними шляхами і способами за кордон чи з-за кордону підакцизних товарів визначалося як митне правопорушення. Відповідальність за його вчинення передбачалась положеннями Митного Статуту 1904 р., зокрема ст. 1045, відповідно до якої винна особа підлягала покаранню з накладенням на неї особливої пені за її вчинення.

Дещо згодом у 1906 р., з прийняттям нового Митного Статуту, поняття «контрабанда» здобуло чітке, хоча доволі складне визначення. Відповідно до положень Митного Статуту контрабандою почало вважатися:

«1) ввезення з-за кордону поза митними установами або через митні установи з приховуванням від митного контролю товарів: а) іноземних, заборонених до ввезення, з обкладенням мита або допущені до перевезення транзитом за кордон без обкладення митом та б) російського виробництва, дозволені до вивезення за кордон з поверненням мита <...>;

2) вивезення за кордон або замах на вивезення поза митними установами або через такі, проте з приховуванням від митного контролю товарів, заборонених до вивозу чи дозволених з обкладенням мита;

3) ввезення на внутрішній ринок товарів, що надійшли до митниці: а) заборонених до ввезення товарів та допущених до зворотного вивозу за кордон, але не вивезених за межі Російської імперії; б) заборонені чи дозволені до ввезення з обкладенням мита, але отриманих з митниці за погодженням із посадовою особою митниці протизаконно, без оплати мита або з оплатою в меншому розмірі.

Крім того, до контрабанди прирівнювалась і діяльність щодо зберігання, складання, переміщення товарів, що визнавалися контрабандними

за наявності доказів незаконності їх походження за умов, якщо вони були вчинені: 1) в межах прикордонної смуги на відстані 50 верств від сухопутного кордону та берегів морів у середину держави <...>; 2) стосовно іноземних товарів, які повинні бути клеймовані <...>, виявлені без таких або інших знаків, що їх замінюють (ст. 538) <...> ; 3) щодо товарів, що видавалися за вітчизняні, без клеймування або товарних знаків фабрик <...>; 4) у разі приміщення з ввезенням без встановлених пломб <...> (ст. ст. 1, 6 прим. до ст. 548); 5) якщо товарами є спирт, вино, горілчані вироби, які були затримані в місцевостях, де запроваджений казенний збут, у межах прикордонної смуги на відстані 30 верств від сухопутного кордону та берегів морів у середину держави» [7, с. 267].

Покарання за контрабанду Митним Статутом визначалося у вигляді конфіскації товарів (контрабандних), накладенням грошової пені на винного, та в особливих випадках видворення такого на 50 верств від сухопутного та морського кордону на строк від року до п'яти чи ув'язнення або направлення у виправну установу [9, с. 267].

Унормовані було й кваліфіковані види контрабанди. До таких, зокрема, відносилось невизнання особою своєї вини у разі затримання її з предметами контрабанди у прикордонній смузі чи у разі підробки митних клейм тощо.

З прийняттям Митного Статуту 1910 р. «контрабанда» зазнала певних змін.

1) піддалося уточненню визначення контрабанди. Відповідно до ст. 1045 контрабандою визначалося: «1) ввезення з-за кордону поза митними установами або через митні установи, проте з приховуванням від митного контролю, товарів: а) іноземних, заборонених до ввезення, дозволених до ввезення з обкладенням митом чи допущених до перевезення транзитом за кордон без оплати мита;

б) російського походження, що допущені до вивезення з поверненням мита, оплаченого за використання для їх виготовлення матеріалів, або дозволених до ввезення з поверненням акцизних чи інших зборів; 2) вивезення або посягання на вивезення поза митними установами або через митні установи, проте з приховуванням від митного контролю російських товарів, заборонених до вивезення або дозволених з обкладанням мита; 3) ввезення до внутрішнього ринку: а) товарів, що надійшли до митниці, заборонені до ввезення, допущені до зворотного вивезення за кордон, але не вивезені з держави; б) заборонені чи дозволени до ввезення з оплатою мита товари, отримані незаконно за домовленістю з посадовими особами, без оплати мита або з оплатою, що є меншою за необхідну» [10, ст. 1045].

2) було сформульовано диференційований підхід до контрабанди як адміністративного та кримінального правопорушення.

Кримінально караною визначалася контрабанда у випадках зберігання, прийняття контрабандного товару для збуту чи промислової торгівлі «по привычке или въ виде промысла» (ст. 1068 Митного Статуту); у разі ввезення товарів поза митними установами на «в'ячніх худобі чи конях; з приховуванням з підробленими документами «прикрытіємъ товара таможенными документами, относящимися къ другому товару» (ст. 1069 Митного Статуту); при переміщенні товарів поза митними установами групою осіб чи контрабанди зброї (ст. 1070 Митного Статуту) [8, ст. ст. 1068–1070]

3) отримали унормування ознаки такого правопорушення, як суб'єкт, предмет, діяння [10, гл. 5].

Завершуючи історико-правовий аналіз становлення та розвитку контрабанди як суспільно небезпечного явища, можна зазначити, що виникнення контрабанди спостерігається ще

з часів виникнення перших державо-творень, де з розвитком внутрішньої та зовнішньої політики, необхідністю налагодження торгово-економічних відносин завжди існувало прагнення торговців оминати порядок перевезення товарів через кордон та отримати свої прибутки.

На території України перші згадки про унормування порядку переміщення товарів через кордон зі сплатою митних зборів трапляються у договорах Київської Русі з Візантією та у Руській Правді.

За часів Гетьманської держави створюється власна унікальна система

митного захисту з унормуванням порядку сплати митних зборів, діяльності осіб, які здійснювали митний контроль, та системи протидії контрабанді. У цей період контрабанда отримує своє нормативне визначення як суспільно небезпечне діяння.

XVII–XIX ст. ст. відзначаються суттєвим розвитком системи протидії контрабанді, з формуванням законодавства у пріоритеті боротьби з цим явищем правовими засобами, визнанням контрабанди правопорушенням, з диференціацією відповідальності за його вчинення у положеннях кримінального та митного законодавства.

Список використаних джерел

1. Кримінальна відповідальність за контрабанду: національний та міжнародний досвід : монографія / А.А. Музика, А.В. Савченко, О.В. Процюк та ін. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2011. 276 с.
2. Гребельник О.П. Розвиток митної справи за часів Київської Русі. *Митна справа: науковий журнал*. 2017 № 1. С. 26–34.
3. Енциклопедія історії України: в 10 томах: Т. 6 Ла–Ми/ ред. В.А. Смолій. Київ : Видавництво «Наукова думка», 2009. 790 с. URL: <https://cutt.ly/HkKbJrW> (дата звернення: 15.02.2021).
4. Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 рр./ упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич; ред кол. В. Смолій, Г. Боряк, І. Бутич та ін. Київ : Видавничий дім «Альтернатива», 1998, 416 с.
5. Новоторговый устав 22 апреля 1667 года. URL: <https://cutt.ly/mkVPPDi> (дата звернення: 15.02.2021).
6. Уложение о наказаниях уголовныхъ и исправительныхъ. Санкт Петербург: Въ Типографія Второго Отделенія Собственной Его Императорскаго Величества Канцелярія. 1845. 922 с.
7. Беккариа Чезаре. О преступлениях и наказаниях / сост. и ред. Ю.М. Юмашев. Москва : Стелс, 1995. 304 с.
8. Актуальні проблеми запобігання і протидії незаконному обігу тютюнових виробів : монографія/ за заг. ред. В.О. Хоми. Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи Науково-дослідного інституту фіскальної політики Університету державної фіскальної служби України, 2019. 238 с.
9. Кисловский Ю.Г. История таможенного дела и таможенной политики России. 3-е изд. / под общ. ред. П.Н. Жерихова. Москва : РУСИНА-ПРЕСС, 2004. 592 с.
10. Свод законов Российской империи. Издание в 16-ти томах. Т. 6. Таможенный Устав. 1910 г. URL: <https://cutt.ly/YkXrL2p> (дата звернення: 15.02.2021).

Ніколаєнко Т. Б., Соляр С. С. Генеза відповідальності за контрабанду від витоків до початку XX століття

У статті проведено ретроспективний аналіз становлення та розвитку контрабанди як суспільно небезпечного явища у взаємозв'язку із генезою кримінальних правовідносин від витоків до початку XX ст.

Встановлено, що із виникненням перших державотворень простежується зародження контрабанди як явища. З розвитком економіки, внутрішньої та зовнішньої торгівлі встановлюються певні правила щодо переміщення товарів через кордон, що дотримувались не всіма перевізниками. Зароджується поняття «таємне безмитне перевезення товарів через кордон».

Перші згадки про контрабанду трапляються за часів Київської Русі. У Руській Правді, а надалі в Литовських Статутах, в Універсалах Богдана Хмельницького відбивається процес зародження унормування діяльності, пов'язаної із переміщенням товарів через кордон у вигляді встановлення митних зборів та відповідальності за їх порушення.

Встановлено, що активна діяльність щодо протидії контрабанді з формуванням законодавчої бази, де контрабанда поступово отримувала своє унормування як суспільно небезпечне діяння, в положеннях кримінального та митного законодавства почалася у XVII ст.

У Новоторговому Статуті 1667 р. контрабанда починає визнаватися як порушення, що пов'язані як з переміщенням товарів понад встановлену норму, так і переміщенням товарів, заборонених до ввезення чи вивезення.

На підставі Митного Статуту 1755 р. унормовано способи незаконного переміщення товарів через кордон; місця, де могло здійснюватися вивезення товарів; пільги й заборони щодо ввезення та вивезення окремих видів товарів; діяльність інформаторів щодо їх заохочення за повідомлення про контрабанду.

Встановлено, що з кінця XIX ст. контрабанда вже існувала у правовому регулюванні як митне та/або кримінальне правопорушення, а з початку XX ст. акумулювала всі нормативні напрацювання у цьому напрямі.

Проведений ретроспективний аналіз дав можливість засвідчити, що відповідальність за контрабанду пройшла шлях від усвідомлення контрабанди як протиправного діяння до унормування її у положеннях законодавства як митного та кримінального правопорушення з диференціацією відповідальності за його вчинення.

Ключові слова: протидія контрабанді, контрабанда як правопорушення, митні тарифи, переміщення через кордон, унормування відповідальності.

Николаенко Т. Б., Соляр С. С. Генезис ответственности за контрабанду от истоков до начала XX века

В статье проведен ретроспективный анализ становления и развития контрабанды как общественно опасного явления во взаимосвязи с генезисом уголовных правоотношений от истоков до начала XX в.

Установлено, что с возникновением первых государственных образований прослеживается зарождение контрабанды как явления. С развитием экономики, внутренней и внешней торговли устанавливаются определенные правила перемещения товаров через границу, которых придерживались не все перевозчики. Зарождается понятие «тайное беспрошленное перемещение товаров через границу».

Первые упоминания о контрабанде встречаются во времена Киевской Руси. В Русской Правде, а в дальнейшем в Литовских Уставах, в Універсалах Богдана Хмельницького отражается процесс зарождения нормирования деятельности, связанной с перемещением товаров через границу в виде установления таможенных пошлин и ответственности за их нарушения.

Установлено, что активная деятельность по противодействию контрабанде с формированием законодательной базы, где контрабанда постепенно получает свое нормирование как общественно опасное деяние, в положениях уголовного и таможенного законодательства началась в XVII в.

В Новоторговом Уставе 1667 г. контрабанда начинает признаваться как нарушение, связанное с перемещением товаров как сверх установленной нормы, так и перемещением товаров, запрещенных к ввозу или вывозу.

На основании Таможенного Устава 1755 г. унормированы способы незаконного перемещения товаров через границу; места возможного перемещения товаров через границу; льготы и запреты на ввоз и вывоз отдельных видов товаров; деятельность информаторов по поводу их поощрения за сообщение о контрабанде.

Установлено, что с конца XIX в. контрабанда уже существовала в правовом регулировании как таможенное и/или уголовное правонарушение. С начала XX в. унормирование ответственности за контрабанду аккумулировало все нормативные наработки в этом направлении.

Проведенный ретроспективный анализ дал возможность показать, что ответственность за контрабанду прошла путь от осознания контрабанды как противоправного деяния к унормированию ее в положениях законодательства как таможенного и уголовного преступления с дифференциацией ответственности за ее совершение.

Ключевые слова: противодействие контрабанде, контрабанда как правонарушение, таможенные пошлины, перемещение через границу, унормирование ответственности.

Nikolaienko T., Soliar S. The genesis of responsibility for smuggling from its origins to the early XX century

The article provides a retrospective analysis of the formation and development of smuggling as a socially dangerous phenomenon in connection with the genesis of criminal relations from its origins to the beginning of the twentieth century.

It has been established that with the first state formations, the emergence of smuggling as a phenomenon can be traced. With the development of the economy, domestic and foreign trade, certain rules were established for the movement of goods across the border, which were not followed by all carriers. The concept of “secret duty-free goods transportation across the border” was created.

The first mention of smuggling dates back to the times of Kievan Rus. In *Russkaia Pravda*, and later in the Lithuanian Statutes, in the Universals of Bohdan Khmelnytskyi, the process of standardization of activities related to the movement of goods across the border was reflected in the form of customs duties and liability for their violation.

It has been studied that dynamic activities to combat smuggling with the formation of the legal framework, where smuggling gradually received its standardization as a socially dangerous act in the provisions of criminal and customs legislation began in the seventeenth century.

The New Trade Statute of 1667 began to recognize smuggling as violations related to the movement of goods above the established norm, as well as the movement of goods prohibited for import or export.

On the basis of the Customs Statute of 1755 the ways of illegal movement of goods across the border were standardized; places where the export of goods could be carried out; privileges and prohibitions on import and export of certain types of goods; activities of informants for encouraging them to report smuggling.

It has been grounded that from the end of the XIX century smuggling already existed in the legal regulation as a customs and/or criminal offense, and since the beginning of the XX century it accumulated all regulatory developments in this direction.

The retrospective analysis provided an opportunity to show that the responsibility for smuggling has gone from the awareness of smuggling as an illegal act to its standardization in the provisions of the law as a customs and criminal offense with the differentiation of responsibility for its committing.

Key words: smuggling as an offense, customs tariffs, movement across the border, standardization of liability.